

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 342.56(477)

М. Й. ВІЛЬГУШИНСЬКИЙ,

кандидат юридичних наук,

заступник голови Вищого спеціалізованого суду України

з розгляду цивільних і кримінальних справ

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВЗАЄМОДІЇ СУДІВ ІЗ ВЕРХОВНОЮ РАДОЮ УКРАЇНИ

Розглянуто базові нормативно-правові засади взаємодії судів із Верховною Радою України. Показано значення та роль судів у становленні сучасної правової системи держави.

Як відомо, суди як особлива гілка державної влади, здійснюючи правосуддя, виконують перш за все охоронну функцію, захищаючи права конкретного індивіда або колективу від свавілля державних структур у рамках законів. Як відзначають О. Н. Ярмиш і В. О. Серьогін [1, с. 602], Конституція України закріпила універсальну юрисдикцію суду, зробивши предметом судового розгляду законність будь-яких актів і рішень органів публічної влади. При здійсненні правосуддя одним з основних принципів діяльності судів виступає принцип незалежності, тобто справа вирішується на основі закону, а також за внутрішнім переконанням. Вплив на суддів у будь-якій формі заборонений. У той же час на органи законодавчої і виконавчої влади, органи місцевого самоврядування покладено низку завдань щодо сприяння судам в їх діяльності.

В. С. Смородинський відзначає, що в сучасний період особливого значення набуває встановлення процесуальних форм взаємодії різних гілок судової влади, враховуючи її сформований полісистемний характер: Конституційного Суду України, загальних і спеціалізованих судів [2, с. 64–65].

Верховна Рада України впливає на судову систему в межах виконання законодавчої і установчої функцій. Зокрема парламент здійснює законодавче визначення судоустрою, судочинства, статусу суддів, принципів судової експертизи.

У дослідженні особливостей взаємодії органів судової влади з Верховною Радою України визначальним є питання з'ясування процедури і форми зазначеної взаємодії, які не отримали належного висвітлення в науковій літературі. Тим паче, що такі виникнення таких відносин

відбувається як з ініціативи судів щодо Верховної Ради України, так і з боку Верховної Ради України щодо судів. Звідси **метою** статті є встановлення особливостей взаємодії органів судової влади з Верховною Радою України.

А. О. Селіванов, досліджуючи актуальні питання взаємодії парламенту і судової влади, відзначає, що відносини між Верховною Радою України і судовою системою стають дедалі більш важливими і актуальними не лише тому, що безпосередньо пов'язані з оптимізацією організації держави, але, що найважливіше, – через їх визначальний вплив на функціонування всієї системи управління державними справами. Пріоритети законодавця в забезпеченні правового механізму функціонування судової влади стають дедалі більш істотними і в досягненні достатньої для незалежного правосуддя матеріально-фінансової бази, і в реалізації завдань правосуддя шляхом створення повноцінної системи законодавства, усунення розбіжностей і колізій в правовому регулюванні суспільних відносин [3].

Відмінність взаємодії судів із Верховною Радою України від взаємодії з іншими державними органами полягає в тому, що Верховна Рада України є парламентом держави, її статус і діяльність визначені конституційними законами [4], які мають особливу, порівняно з іншими законами, юридичну силу. Тому така взаємодія набуває великого значення. На це звертає увагу і В. В. Кравченко, стверджуючи, що, здійснюючи законодавчу функцію, Верховна Рада України за допомогою закону (за умови відповідності його Конституції України) надає своєму рішенню вищу юридичну силу, зв'язуючи ним виконавчу і судову владу [5, с. 245].

Як відомо, статус Верховної Ради України визначається перш за все Конституцією України (розділ IV) і Регламентом Верховної Ради України – єдиним процесуально-нормативним актом, який встановлює порядок діяльності українського парламенту, має особливий порядок змін і скасування.

Розглянемо деякі з найбільш важливих конституційних норм, які в тій або іншій формі чинять важливий вплив на відносини як Верховної Ради України з органами судової системи, так і судів з Верховною Радою України.

Так, згідно зі ст. 75 Конституції України [6], Верховна Рада є єдиним органом законодавчої влади в Україні. Конституцією України визначені й найбільш істотні базові організаційні питання щодо забезпечення діяльності Верховної Ради, наприклад, такі: у її складі 450 народних депутатів; повноваження народних депутатів України визначаються Конституцією, вони здійснюють свої повноваження на постійній основі (ст. 78); повноваження народних депутатів України припиняються одночасно з припиненням повноважень Верховної Ради України (ст. 81); Верховна Рада України працює сесійно, є повноважною за умови обрання не менше двох третин від її конституційного складу; порядок роботи Верховної Ради України встановлюється Конституцією України і Законом про регламент Верховної Ради України (ст. 82) тощо.

Враховуючи те, що відносини Верховної Ради України з суспільством і державою впливають з її статусу і визначаються певною сукупністю правових норм, безпосередньо повноваження Верховної Ради України встановлені в статтях 75–77, 82–85, 87–91, 93, 94, 96–98, 101 розділу 4 Конституції України; у статтях 135–137 розділу 10 і в статтях 140, 141, 143–146 розділу 11.

З переліку повноважень Верховної Ради України, які визначають також її взаємодію з судовими органами, безпосередньо судових органів стосуються такі повноваження, як: призначення третини складу Конституційного Суду України; обрання суддів безстроково; дострокове припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності висновку Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України; призначення позачергових виборів у Верховну Раду Автономної Республіки Крим.

Реалізацію наведених повноважень можна проілюструвати, наприклад, тим, що в серпні 2006 р. Верховною Радою України за квотою

парламенту був призначений суддею Конституційного Суду України А. С. Головін (теперішній Голова Конституційного Суду України), 3 листопада 2011 р. – О. М. Пасенюк, який раніше працював Головою Вищого адміністративного суду України, тощо. Щодо обрання суддів безстроково, то постановою Верховної Ради України «Про обрання суддів» від 21 червня 2012 р. № 5009-VI чотирнадцять осіб були обрані на посади суддів безстроково. Щодо припинення повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим за наявності рішення Конституційного Суду України про порушення нею Конституції України або законів України, то таким є рішення Конституційного Суду України у справі № 1-37/2010 за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України (про терміни повноважень Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад і сільських, селищних, міських голів) вимогам статей 157 і 158 Конституції України (справа про внесення змін до статей 136, 141 Конституції України) від 17 червня 2010 р. № 2-в/2010.

Всі інші вказані вище повноваження Верховної Ради України, на нашу думку, так або інакше, опосередковано, але стосуються організації і діяльності судової влади. Так, наприклад, порушення Верховною Радою України повноважень щодо призначення чергових і позачергових виборів в органи місцевого самоврядування може стати предметом розгляду того ж Конституційного Суду України.

Щодо народних депутатів у складі Верховної Ради України як її представників і їх компетенції, то кожен із них обирається за Законом України «Про вибори народних депутатів України» [7], є представником українського народу у Верховній Раді України і уповноважений народом протягом терміну депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією України і законами України.

Таким чином, відносини народних депутатів України безпосередньо з судами, що впливають із повноважень народних депутатів як представників Верховної Ради України, обумовлені нормами Закону України «Про статус народного депутата України» [8]. Так, депутат не має права залучатися як експерт органами досудового слідства, прокуратури, суду, а також вести адвокатську діяльність (ч. 5 ст. 3) – тобто здійснювати певну взаємодію з судовими органами через надання адвокатських послуг.

Ще один вид взаємодії Верховної Ради України з судовими органами, а точніше, його керівника, в тій або іншій формі виникає у випадку дострокового припинення повноважень народних депутатів з різних причин. Так, за рішенням суду на підставі закону достроково припиняються повноваження народного депутата в разі невиконання вимоги про несумісність депутатського мандата з іншими видами діяльності (ч. 2 ст. 5 зазначеного Закону [8]).

У разі дострокового припинення повноважень народного депутата комітет, до компетенції якого належить питання депутатської етики, розглядає відповідні матеріали і дає висновок Голові Верховної Ради України, який у десятиденний термін звертається до суду або повертає матеріали комітету з обґрунтуванням відмови у зверненні до суду. За дорученням Голови Верховної Ради України до суду з питання дострокового припинення повноважень народного депутата також може звернутися Перший заступник або заступник Голови Верховної Ради України (абз. 2 ч. 2 ст. 5). При цьому комітет, до компетенції якого належить питання депутатської етики, в разі повернення Головою Верховної Ради України матеріалів з обґрунтуванням відмови у зверненні до суду розглядає їх і в разі незгоди з нею вносить пропозицію про розгляд цього питання на засіданні Верховної Ради України (абз. 3 ч. 2 ст. 5). За рішенням Верховної Ради України Голова Верховної Ради України зобов'язаний звернутися до суду для вирішення питання про дострокове припинення повноважень такого народного депутата. Верховна Рада України своїм рішенням також може зобов'язати звернутися до суду з питання про дострокове припинення повноважень народного депутата Першого заступника або заступника Голови Верховної Ради України (абз. 4 ч. 2 ст. 5). Крім того, народні депутати попередніх скликань, крім тих, повноваження яких припинені достроково у зв'язку з набранням чинності щодо них обвинувачувального вироку або за рішенням суду в разі невиконання вимоги про несумісність депутатського мандата, мають право бути присутнім на відкритих пленарних засіданнях Верховної Ради України на гостьових місцях (абз. 2 п. 14 ст. 11). Наведені підстави взаємодії Верховної Ради України з судами, але стисло, розглядає В. В. Кравченко [5, с. 252].

Важливим елементом взаємодії Верховної Ради України з судами, який дозволяє народним депутатам постійно отримувати інформацію про діяльність судової влади в державі і

забезпечує права народного депутата України на інформацію і її використання, можна вважати також обов'язок апарату Парламенту забезпечити народного депутата актами Верховної Ради України, Президента України, Кабінету Міністрів України та інших центральних органів виконавчої влади, рішеннями Конституційного Суду України, Верховного Суду України, офіційними матеріалами Рахункової палати і Центральної виборчої комісії та іншими матеріалами (ч. 1 ст. 19 [8]).

Ще одним видом взаємодії з судами, який може потребувати активної взаємодії, у тому числі і з правоохоронними і судовими органами, є отримання інформації певного виду. Йдеться насамперед про проведення розслідувань питань, які становлять суспільний інтерес, за ініціативою не менше ніж 150-ти депутатів, коли Верховна Рада України може створювати тимчасові слідчі комісії для їх підготовки і розгляду. Проте при цьому слід зауважити, що відповідно до концепції розподілу влади висновки і пропозиції таких тимчасових слідчих комісій не є обов'язковими для слідства і суду.

Досить специфічною, але реальною формою взаємодії судів з Верховною Радою України відповідно до частин 2, 3 ст. 4 Закону України «Про статус народного депутата України» [8] при достроковому припиненні повноважень народного депутата України потрібно вважати процедуру отримання рішення суду щодо визнання народного депутата недієздатним чи безвісно відсутнім або набрання чинності щодо нього обвинувачувального вироку суду.

Чинний Регламент Верховної Ради України, прийнятий Законом України «Про Регламент Верховної Ради України» [9], дещо розширив перелік нормативних актів, що регулюють як порядок роботи Верховної Ради України, її органів і посадових осіб, принцип формування, організації діяльності і припинення діяльності депутатських фракцій (депутатських груп), так і, відповідно, загальні принципи взаємодії Верховної Ради України з органами судової влади та їх посадовими особами. Зокрема йдеться про закони України з питань діяльності комітетів Верховної Ради України, тимчасових слідчих комісій, спеціальної тимчасової слідчої комісії і тимчасових спеціальних комісій Верховної Ради України. Регламент встановлює не лише порядок підготовки і проведення сесій Верховної Ради, її засідань, формування державних органів, визначає законодавчу процедуру, а й процедуру розгляду інших питань, віднесених до її

повноважень, у тому числі і відносин із судами, і порядок здійснення контрольних функцій Верховною Радою України.

У той же час Верховна Рада України не може офіційно запрошувати або вимагати присутності Президента України і суддів на її пленарному засіданні, на відміну від будь-якої посадової або службової особи (ч. 3 ст. 6). При цьому Голова і судді Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду України разом із керівництвом держави запрошуються апаратом Верховної Ради України на урочисте засідання Верховної Ради з нагоди принесення присяги новообраними народними депутатами (ч. 4 ст. 14). Голова Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду України і керівництво держави мають гарантоване право виступу на пленарному засіданні (ч. 1 ст. 34).

Раніше вже йшлося про обов'язок Голови Верховної Ради України у певних випадках взаємодіяти з судовими органами щодо дострокового припинення повноважень народного депутата. До його повноважень входить також звернення до суду з позовом про дострокове припинення повноважень народного депутата в разі невиконання ним вимоги щодо несумісності депутатського мандата з іншими видами діяльності (ч. 25 ст. 78).

Варто зауважити, що організаційну та іншу роботу з питань взаємодії Верховної Ради з органами судової влади й інформаційного забезпечення діяльності Верховної Ради за розподілом обов'язків безпосередньо виконує заступник Голови Верховної Ради України (абз. 2 ч. 3 ст. 80). Відділ зв'язків з органами правосуддя Секретаріату Верховної Ради України виконує технічну та організаційну роботу, здійснює контроль за дотриманням термінів виконання доручень керівництва Верховної Ради України щодо звернень Конституційного Суду України та інших органів правосуддя.

Представник Верховної Ради України бере участь у роботі Конституційного Суду України, яка здійснюється згідно з Положенням про постійного представника Верховної Ради України в Конституційному Суді України, затвердженим постановою Верховної Ради України від 20 травня 1999 р. № 691-XIV.

У сфері правового і наукового забезпечення на апарат Верховної Ради України серед інших покладено:

– здійснення взаємодії з органами правосуддя з питань відповідності актів Верховної Ради України Конституції України і законам України;

– забезпечення представництва Верховної Ради України в Конституційному Суді України та інших судових органах при розгляді справ.

У визначенні точок перетину правових принципів діяльності судів з Верховною Радою України, які обумовлюють їх подальшу взаємодію між собою, потрібно звернутися також до базового Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [10], у п. 1 ст. 2 якого йдеться про те, що суд, здійснюючи правосуддя на засадах верховенства права, забезпечує кожному право на справедливий суд і повагу до інших прав і свобод, гарантованих Конституцією і законами України, а також міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. До того ж п. 3 ст. 13 указанного Закону вказує, що і судові рішення інших держав, за визначених законом умов, є обов'язковими до виконання на території України згідно з міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Така правова позиція законодавця визначає можливість українських судів більш глибоко аналізувати зміст міжнародних договорів і використовувати їх у разі необхідності на практиці.

Саме на це звертає увагу О. Я. Трагнюк, згадуючи про наділення національних судів правом застосовувати у своїй діяльності норми міжнародних договорів: виступаючи як елемент механізму внутрідержавної реалізації норм, суд перш за все діє в рамках національно-правової системи, згідно з її цілями і принципами, а також згідно з процедурою, яку вона встановлює [11].

У результаті аналізу повноважень Верховної Ради України щодо ухвалення законів як форми взаємодії парламенту з судовою владою можна виділити цілу групу законів України, які регламентують організацію і діяльність органів судової влади в державі.

Безумовно, варто погодитись з думкою авторів, що серцевину цієї групи становлять три закони: «Про судоустрій і статус суддів», «Про Конституційний Суд України» і «Про Вищу раду юстиції» [12, с. 24]. Перший визначає засади організації судової влади, організаційні основи системи судів загальної юрисдикції, п статус професійних суддів, народні засідателів та присяжних, порядок зайняття посади судді суду загальної юрисдикції, підстави та процедури дисциплінарної відповідальності суддів та звільнення судді суду загальної юрисдикції з посади, організацію суддівського самоврядування, статус судді у відставці, а також питання

забезпечення судді та організаційного забезпечення діяльності судів. Другий закріплює основи конституційного судоустрою, в тому числі статус Конституційного Суду України, його суддів, гарантії їх діяльності, питання організації та діяльності Конституційного Суду України, порядок конституційного провадження, зокрема звернення до Конституційного Суду України, провадження в справах у ньому, вимоги до рішень і висновків Конституційного Суду України, особливості конституційного провадження в окремих справах. Третій визначає порядок утворення, структуру, організацію роботи та статус Вищої ради юстиції, вирішення питань, що належать до її компетенції, зокрема особливості участі Вищої ради юстиції у формуванні суддівського корпусу, розгляду

питань про звільнення суддів, вирішення питань щодо порушення ними вимог законодавства про несумісність, здійснення дисциплінарного провадження щодо суддів Верховного Суду України і вищих спеціалізованих судів, розгляду скарг на рішення про притягнення до дисциплінарної відповідальності суддів та прокурорів, питання організації та інформаційного забезпечення діяльності Вищої ради юстиції.

Варто зазначити, що наведена сукупність законів України, які регламентують організацію і діяльність органів судової влади в державі, містить основні елементи забезпечення відносин Верховної Ради України і судів, хоча досліджуване питання з огляду на свою актуальність потребує подальшого вивчення.

Список використаної літератури

1. Ярмиш О. Н. Державне будівництво та місцеве самоврядування в Україні / О. Н. Ярмиш, В. О. Серьогін. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2002. – 672 с.
2. Смородинський В. С. Судова влада в Україні (загальнотеоретичні проблеми) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Смородинський Віктор Семенович. – Х., 2001. – 187 с.
3. Селіванов А. Парламент і судова влада: актуальні питання взаємодії / Анатолій Селіванов // Голос України. – 2006. – 14 листоп. – № 1411.
4. Крусян А. Роль та значення конституційних законів у системі сучасного українського конституціоналізму [Електронний ресурс] / А. Крусян. – Режим доступу: <http://radnuk.info/statii/228-konst-pravo/15301-2011-01-23-00-12-35.html>.
5. Кравченко В. В. Конституційне право України : навч. посіб. / В. В. Кравченко. – Вид. 3-тє, виправл. та доповн. – К. : Атіка, 2004. – 512 с.
6. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
7. Про вибори народних депутатів України : закон України від 17 листоп. 2011 р. № 4061-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 10–11. – Ст. 73.
8. Про статус народного депутата України : закон України від 17 листоп. 1992 р. № 2790-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1993. – № 3. – Ст. 17.
9. Про Регламент Верховної Ради України : закон України від 10 лют. 2010 р. № 1861-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – №№ 14–17. – Ст. 133; 2011. – № 12. – Ст. 84.
10. Про судоустрій і статус суддів : закон України від 7 лип. 2010 р. № 2453-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–42, № 43, № 44–45. – Ст. 529.
11. Трагнюк О. Національний суд і тлумачення міжнародних договорів / Трагнюк Олеся // Юридичний журнал. – 2003. – № 4. – С. 129–130.
12. Організація судових та правоохоронних органів : підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. / І. Є. Марочкін, Н. В. Сібільова, В. П. Тихий та ін. ; за ред. І. Є. Марочкіна, Н. В. Сібільової. – Х. : Одіссей, 2007. – 528 с.

Надійшла до редколегії 14.12.2012

ВИЛЬГУШИНСКИЙ М. И. НОРМАТИВНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ СУДОВ С ВЕРХОВНОЙ РАДОЙ УКРАИНЫ

Рассмотрены базовые нормативно-правовые принципы взаимодействия судов с Верховной Радой Украины. Показано значение и роль судов в становлении современной правовой системы государства.

VILGUSHINSKY M. NORMATIVE AND LEGAL BASES OF INTERACTION OF COURTS WITH THE VERKHOVNA RADA OF UKRAINE

Basic normative and legal principles interplays of courts with of interaction of courts with the Verkhovna Rada of Ukraine are considered. The significance and the role of courts in formation of the modern legal system of the state is demonstrated.